

Maar je hebt toch veel vakantie?

MAAR JE HEBT TOCH VEEL VAKANTIE?

**Minder werkdruk en meer werkgeluk
in het onderwijs**

Ontspan u. Het komt goed.

INHOUDSTAFEL

DEEL 1	ESSENTIE EN RUIS	13
1.	NICOLAS	15
	<ul style="list-style-type: none">• Over een leerling waarmee ik had gefaald. Dacht ik.	
2.	DE TOESTAND IS HOPELOOS, MAAR NIET ERNSTIG	19
	<ul style="list-style-type: none">• Werken in het onderwijs heeft alles om heerlijk te zijn. Dikwijls toch. Vergeet even al het nieuws over het lerarentekort en de dalende onderwijskwaliteit.	
3.	HET FUNDAMENT: ESSENTIE EN RUIS	29
	<ul style="list-style-type: none">• Goed onderwijs: jij weet wat dat is. Versterk jouw essentie als onderwijs-professional en jullie essentie als schoolteam. Voel de JA voor onderwijs weer door je lijf stromen.	
DEEL 2	JIJ	47
1.	JOUW ESSENTIE WAARMAKEN: HOE?	49
	<ul style="list-style-type: none">• De vraag is niet of het kan, maar hoe het kan. Zet stapjes vooruit met een koesterende en oplossingsgerichte aanpak.	
2.	ZET JE PERFECTIONIST OP ZIJN PLAATS	53
	<ul style="list-style-type: none">• Geef wat echt belangrijk is alle ruimte. Vermijd jezelf vast te rijden in ruis en taken die geen leerling vooruit helpen. En jou alleen maar frustratie opleveren.	
3.	BALLETJE IN, BALLETJE UIT	63
	<ul style="list-style-type: none">• En als je nu eens nee zei? Stop met het eindeloos blijven stapelen van taken. Als de doos met balletjes vol is, is ze vol. Doe minder, maar kwaliteitsvoller.	
4.	DE DRUKTE-ILLUSIE	75
	<ul style="list-style-type: none">• Extra hard werken zorgt voor nog meer drukte, niet minder. Doorbreek de vicieuze cirkel van te veel werk.	

5. TEM DE DIGITALE STROOM 87

- Ping! Connecteer ook eens met andere dingen dan het internet. Verscherp je werkfocus en ontspan beter door bewuster met digitale prikkels om te gaan.

6. VAKANTIES KUNNEN JE GEZONDHEID SCHADEN 97

- In schoolweken werk je je te pletter. Letterlijk, want tijdens vakanties lig je ziek in je bed. Dat kan niet de bedoeling zijn. Laad meer op tussen de vakanties in.

7. KLASMANAGEMENT IN ALLE RUST 107

- Breng meer rust in je klas, je hoofd en je lijf door te gaan voor positief klasmanagement. Werk dankzij Nieuwe Autoriteit vanuit gezag, niet macht.

8. INCLUSIE HAALBAAR MAKEN 123

- Nee, je moet niet voor iedereen een individueel plan hebben. Doe het maximale voor elke leerling, maar dan wel op een manier die vol te houden is voor jou.

DEEL 3 JIJ EN JE COLLEGA'S 137

1. JULLIE ESSENTIE ALS TEAM WAARMAKEN 139

- Zelfzorg is niets zonder teamzorg. Goed onderwijs kan je alleen samen maken. Nee, dat is niet zweverig, maar net heel nuchter.

2. AUTONOMIE EN VERTROUWEN 143

- Jij bent geen uitvoerende machine van wat een ander heeft beslist. Bakken als team jullie speelruimte af, pak je vrijheid en geef vertrouwen.

3. VERBINDING EN WAARDERING 153

- Collega's: soms vind je ze geweldig, soms wil je ze afmaken. Op dat laatste staan gevangenisstraffen, dus je gaat beter voor verbinding en waarderende samenwerking.

4. GEBRUIK JOUW EN ELKAARS TALENTEN 169

- 'Work life balance' is onzin. Doe ook tijdens je werk meer van wat jou energie geeft. Koester als team wat goed is en ontvouw je eigen potentieel en dat van je collega's.

5. COMMUNICATIE 183

- De doofpot en onder de mat zijn slechte plekken voor wat echt gezegd moet worden. Communiceer gedurfd, helder en bedachtzaam.

6. VERGADEREN EN BESLISSSEN 197

- 'Joepie, vergadering', zei nog nooit een leerkracht. Maak van overleg een positief moment waarbij je, zonder oeverloos gepalaver, diep democratisch zoveel mogelijk stemmen meeneemt.

DEEL 4 EN NU? 211

1. EN NU? 213

- Slecht nieuws: je nieuwe favoriete boek is bijna uit. Tijd om in beweging te komen door een eerste stap te zetten. Nu.

2. SAMEN OP PAD 221

- Liever onder begeleiding van mij met de inhoud van dit boek aan de slag? Dat begrijp ik, want ik ben geweldig. Of misschien wil je studiedag of een (onder)wijs avondje uit. Kan ik ook voor zorgen.

3. EPILOOG: LEERKRACHTEN DIE EEN VERSCHIL VOOR ME MAAKTEN 225

- Zonder meester Mosselmans, meneer Tresignie, Alain, Veerle en vele anderen, was ik niet wie ik nu ben. Ook jij hebt veel meer impact op je leerlingen dan je denkt.

4. DANKJEWEL 229

- Ik ben boos op een aantal mensen. Tijd voor een vlammende tirade.

5. BRONNEN EN AANRADERS 233

- Leest eigenlijk ooit iemand dit stuk van een boek? Kijk toch maar eens rond, want ik geef je een paar fijne leestips. Bijna even goed als dit boek.

DEEL 1

ESSENTIE EN RUIS

1. NICOLAS

Twintig jaar geleden. Ik was een blote beginneling, net afgestudeerd als leerkracht lager onderwijs. De eerste klas van mijn carrière was een vijfde leerjaar in Sint-Jans-Molenbeek, Brussel. Een klas met een reputatie. En in die klas zat dan nog eens dé Nicolas.

Ik denk niet dat ik ooit met een kind zoveel *ambros* heb gehad als met Nicolas. Hij haalde echt het bloed onder mijn nagels vandaan. Nicolas was die ene leerling van wie je het niet erg vindt dat hij er eens een dagje niet is. Omdat je dan eindelijk wat extra energie voor de andere leerlingen hebt. Al mag je zoiets niet hardop zeggen, uiteraard. Ik weet ook wel dat als de lastigste leerling er niet is, er een nieuwe lastigste leerling opduikt. Maar af en toe een rustpauze was welkom. Niet dat ik Nicolas niet graag zag: als hij langer dan een dag afwezig was, maakte ik me alweer zorgen om hem.

Een thuis: die had Nicolas nauwelijks. Mama was sekswerker en deed het weinige dat binnen haar mogelijkheden lag. Van vader was al sinds Nicolas' geboorte geen spoor. Niet zo verwonderlijk dus dat de jongen buiten de schooluren vooral op straat op zoek ging naar sporen van affectie. Voor training in overlevingstechnieken in de *urban jungle* was je bij Nicolas ongetwijfeld aan het juiste adres.

Ook in de klasgroep lag hij niet al te best. Zelfs de overige kinderen die de boel al eens graag op stelten zetten, vonden dat Nicolas vaak te ver ging. Het imago van 'bad boy' dat hij zich leek te willen aanmeten, botste bovendien met wat je op het eerste gezicht zag: een wat mollige, slungelige beginnende puber. Het resultaat was een boos kind, wanhopig op zoek naar zijn plekje in de klas en de wereld.

Daar stond ik dan met mijn grote onderscheiding, mijn kersvers enthousiasme en mijn jeugdig idealisme. Niemand die me had voorbereid op dit kind. Bij gebrek aan ervaring en tools in mijn pedagogische rugzak, schoot ik vaak tegen hem uit. Ja, ik heb dat jaar geroepen, geregeld zelfs. De uren die Nicolas op de gang heeft gestaan: niet te tellen. Het aantal bladzijden strafwerk dat hij heeft geschreven: veel te veel. Je kan veilig stellen dat ik dat jaar op pedagogisch vlak vaak gefaald heb. Ik kijk daar met enige mildheid op terug. Ik wist gewoon nog niet beter.

Op vlak van leerstof maakte Nicolas nauwelijks vooruitgang. Zelf was ik nog heel zoekende naar mijn leerkrachtstijl. Ik had een hoofd vol didactische theorieën, maar de praktijk bleek helemaal anders. Aan mijn werklust lag het niet. Ik werkte dat eerste jaar belachelijk hard, vaak tot 's avonds laat, maar niet altijd aan de juiste dingen. Desondanks konden we Nicolas op het einde van zijn lagere schooltijd geen diploma geven. Daar was niet alleen ik verantwoordelijk voor, uiteraard. Maar het voelde toch als didactisch falen, die eerste leerling die ik niet tot aan de eindtermen kreeg.

En toch. Toch had ik bij Nicolas ergens het gevoel: die zal zijn plan trekken in het leven. Legaal of niet, dat is een andere vraag, maar die zal zijn plan trekken. Intussen is hij een frisse dertiger. Twee kindjes. Bloeiende schoenenzaak. En we hebben een fijn, warm contact. Van alle leerlingen aan wie ik ooit les gaf, is uitgerekend Nicolas een van diegenen die wat aan mij is blijven plakken.

Als ik terugdenk aan dat befaamde vijfde leerjaar, dan was onze relatie, hoe gek het ook klinkt, eigenlijk niet zo slecht. Ja, hij bezorgde me grijs haar. En ik hem. Toch was er ook iets positiefs tussen ons, dat op het moment zelf vaak verstopt zat achter het conflict van de dag. Zo had Nicolas een soort kurkdroke humor, die overeenkwam met de mijne. Als iemand een verstrooidheidsfoutje maakte, zei ik soms liefdevol iets als: 'Allee, wortel.' Waarop Nicolas me eens een hele week juf Broccoli heeft genoemd.

Ik ontdekte gaandeweg dat als je Nicolas verantwoordelijkheid over iets gaf, hij ervoor zorgde dat dat in orde kwam. Dus zocht ik actief naar manieren om hem verantwoordelijkheid te geven. Zo was ik op een zekere dag zagezegd iets vergeten in mijn auto. Ik heb Nicolas mijn autosleutel gegeven en gevraagd of hij dat voor me wilde halen. En nee, het resultaat was geen auto die 'perte totale' was, maar wel een stralend kind en iets meer connectie tussen ons.

Die verbinding: daaraan werkte ik ook door tussen onze conflicten in babbeltjes met hem te doen. Je moet het dak repareren wanneer de zon schijnt. Ik wilde het kind achter de fratsen leren kennen. Het duurde een hele tijd voor die gesprekjes verder gingen dan wat onnozigheden of sportactualiteit. Maar gaandeweg begon Nicolas zelf het gesprek op te zoeken. Hij begon te vertellen over wat hij op straat meemaakte. Over wat hij later wilde worden. En die ene keer zelfs over hoe graag hij een papa had gewild.

Tijdens een voormiddagspeeltijd in maart keek ik uit het raam van het leraarslokaal, toevallig net op het moment dat Nicolas een resem gevechtsbewegingen aan wat

klasgenoten demonstreerde. Knap, indrukwekkend zelfs. Hier was aan gewerkt. Toen ik hem daar na de speeltijd over aansprak, schoot hij meteen in de verdediging, met zijn typische mix van Nederlands en straatfrans: 'Maar nee, juf, ik was geen *bagarre* aan het maken. *Vraiment!*'

'Dat weet ik. Het is oké! Ik ben gewoon benieuwd: waar heb jij dat geleerd?' Ik herinner me de ietwat verraste blik in zijn ogen terwijl hij schouderophalend antwoordde: '*Bèn*, op YouTube hé, juf. Dat is capoeira.'

'Zag er knap uit', zei ik. 'Kan jij mij die filmpjes straks eens laten zien?'

Enige argwaan op zijn gezicht. '*Sérieux?*'

'Ja, serieus.'

En zo zaten wij na school video's te kijken. Terwijl hij voluit commentaar gaf en me uitlegde dat capoeira eigenlijk niet echt een gevechtssport is, verscheen er een fonkel in zijn ogen die ik nog niet eerder had gezien. Misschien was dit wel een kans om hem wat meer van straat te krijgen.

'Zeg, ik denk dat er hier in de buurt een club is waar ze, vermoed ik, ook capoeira spelen. Zou je niet graag lessen volgen?'

Aarzeling. Een zucht. 'Eigenlijk wel, maar mijn mama wil niet. Ze zegt dat ik moet studeren, niet vechten.'

'Ik kan niks beloven. Maar ik kan wel eens met je mama praten, als je dat wil.'

Twintig jaar later is Nicolas nog altijd een gerespecteerde trainer in de sportclub waar hij toen een paar weken later les begon te volgen.

Niet zo lang geleden zaten Nicolas en ik bij te babbelen. Zoals gewoonlijk ging dat gepaard met grappen, grollen, herinneringen ophalen, wat ditjes en datjes over het leven. Het gesprek viel even stil. Nicolas, zoals altijd een sigaret rollend tussen zijn vingers, glimlachte en zei uit het niets: '*Tu sais*, juf, school was shit. Maar dat vijfde leerjaar bij u, eigenlijk was dat de max.'

'Maar allee, Nicolas... Het is lief dat je dat zegt, maar wij hebben toch ook veel *ambras* gemaakt, jong.'

Het duurde een tijdje voor er antwoord kwam.

'*Oui*,' zei hij, 'dat is waar. Maar wij zijn altijd herbegonnen. Elke dag weer. Gij liet mij niet los. Weet je. Gij. Gij zag mij graag. *Malgré mes conneries*. Ondanks alles wat ik uitstak.'

Ik liet de stilte even zijn. Nicolas keek weg en ik merkte hoe zijn gelaatsuitdrukking een stuk ernstiger werd. Zijn ogen werden waterig. Een mondhoek trilde.

'*Même plus*. Dat ik er nog ben en alles wat ik heb, juf, dat is een heel stuk door u, hé.'

2. DE TOESTAND IS HOPELOOS, MAAR NIET ERNSTIG

Een job in het onderwijs heeft alles om heerlijk te zijn.

Dat je veel vakantie hebt en niet slecht betaald wordt: dat heb je in de familie al te vaak gehoord. Maar dat is niet wat je in het onderwijs houdt. Veel kans dat jij je job doet vanuit een diepere gedrevenheid. Misschien was leerkracht worden een kinderdroom, misschien trok het onderwijs pas later aan jou, maar sowieso was er iets diepers dat je aansprak.

Als je de wetenschap over werkgeluk erbij neemt, blijkt een functie in het onderwijs potentieel alles te hebben waarvan je kan dromen. Zo is het niet moeilijk om te zien hoe zinvol een job in het onderwijs is. Hoe mooi is het om je leerlingen, studenten of cursisten te zien groeien? Hoe fijn is het om iets door te geven of iets in iemand wakker te maken? Je hebt een rechtstreekse impact op de levens van de mensen met wie je werkt, op welk onderwijsniveau dan ook. Momentjes waarop dat zichtbaar wordt, kunnen je ontzettend veel voldoening bezorgen. Als onderwijsprofessional draag je ontegensprekelijk bij aan de samenleving.

Verschillende functies in het onderwijs geven je ook de kans om je te engageren, om je voluit 'te smijten'. Wat je talenten ook zijn, als je in het onderwijs op de juiste plek zit, is de kans groot dat je vaak helemaal opgaat in je werk en een flow bereikt. Weinig onderwijsprofessionals zitten starend naar de klok de minuten af te tellen voor ze naar huis mogen. Meestal zijn je dagen om voor je het goed en wel beseft. Bovendien kan het werk heel afwisselend zijn, wat maakt dat het nooit saai wordt. In vergelijking met veel andere jobs, heb je potentieel veel vrijheid in de manier waarop je je taak invult.

Onderwijs is ook een teamsport. Dat zorgt voor dagelijkse probleempjes en uitdagingen, maar evengoed voor dagelijkse gelukjes en een gevoel van verbondenheid. En nee, het is niet prettig als mensen deze elementen gebruiken in een denigrerende poging om aan te tonen hoe makkelijk ons werk wel is, maar toegegeven: de relatief grote werkzekerheid, de niet slechte verloning en de hoeveelheid vakantie zijn mooie troeven.

NIET ALTIJD EEN DROOMJOB

En toch. . . Tussen hoe het zou kunnen zijn en hoe het bij momenten aanvoelt, durft al eens een stevige kloof te zitten. Leerkracht zijn voelt bijlange niet altijd als een droomjob.

Een eerste uitdaging zit in onszelf: vanuit onze gedrevenheid willen we het heel goed doen. Maar wanneer doe je genoeg voor een kind of student? Anders gezegd: je kan altijd nog meer doen. Je bent nooit echt klaar. Alleen dat kan er al voor zorgen dat je ver over je eigen grenzen gaat. Het evenwicht tussen school en een leven daarbuiten is voor veel onderwijzers een lastige kwestie.

Daarnaast is een veelgehoorde klacht dat de kern van onze job overschaduw wordt door duizend en een bijkomende taken. Hoe zit het met je administratie? Is je agenda in orde? Is het leerlingvolgsysteem aangevuld? Vergeet niet dat je straks nog overleg hebt met een van de werkgroepen waarin je zit. Heb je trouwens al het nodige gedaan voor de organisatie van het schoolfeest of de opendeurdag? Morgen is er pedagogische studiedag over een belangrijke vernieuwing. Graag meteen in de praktijk te brengen, uiteraard. En oh ja, vandaag zijn er opnieuw twee collega's afwezig: tover maar een oplossing.

Door al die bijkomende taken, dreigen onderwijzers te vergeten waarom ze ooit voor het onderwijs kozen. Sommigen weten het nog wel, maar voelen het niet meer. Bijgevolg drijven te veel onderwijsprofessionals steeds verder af van hun missie, hun waarom. Zo gaat bij sommigen de vlam uit, soms traag en nauwelijks merkbaar, soms onverwacht snel.

Het is als de verpleegkundige die ooit koos voor een job in de zorg om, jawel, te zorgen. Maar wanneer door allerlei 'efficiëntieverhogende' maatregelen de tijd met patiënten zo afgemeten wordt dat een babbeltje, gewoon wat zorgende aanwezigheid, niet langer mogelijk is, dan gaat de ziel van het beroep eruit. Dat is in het onderwijs niet anders.

LERARENTEKORT EN ZIJ-INSTROMERS

Ik stel vast dat te veel onderwijzers een te groot deel van het schooljaar op hun tandvlees zitten. 'Ik doe mijn job graag, maar ik weet niet hoelang ik dit nog

volhoud', is een vaak gehoord zinnetje. Als je uit het onderwijs verdwijnt omdat het toch niet helemaal je ding bleek, dan is dat oké. Maar we verliezen ook een pak bevlogen onderwijzers langs de achterdeur: mensen die wel een vlam hebben voor onderwijs, maar kraken onder hun werkomstandigheden. Intussen blijft het lerarentekort maar groeien.

'We hebben nieuwe mensen nodig', klinkt het dan. Je hoeft niemand te overtuigen dat zij-instromers met de juiste competenties een grote meerwaarde kunnen zijn, mits goede opleiding en begeleiding. Tegelijk voelt een beleid dat vooral daarop mikt als dweilen met de kraan open. Voor een deel van de onderwijsprofessionals voelt het bovendien alsof hun job niet serieus wordt genomen. Stel je even voor dat ziekenhuizen die een tekort aan hartchirurgen hebben, dat gat proberen op te vullen met zij-instromers. Loodgieters, bijvoorbeeld. Die zijn het toch al gewoon om te werken met pompen en buizen. Of slagers, vooral zij die gespecialiseerd zijn in fijne vleeswaren. Die mensen kunnen meteen in de praktijk beginnen en gaandeweg krijgen ze wel wat opleiding. Klinkt absurd? Voor mij in ieder geval wel. Alleen ligt de realiteit van wat momenteel in het onderwijs gebeurt akelig dichtbij. Wat als beleidsmakers van ziekenhuizen zich in de eerste plaats zouden richten op het aan boord houden van gedreven chirurgen? Dat zou zowel de reeds opgeleide chirurgen als de geschikte zij-instromers ten goede komen.

DAALT DE ONDERWIJSKWALITEIT?

Naast het lerarentekort steelt een ander onderwijsitem de laatste jaren regelmatig de slechtnieuwsshow: de dalende onderwijskwaliteit. Om de zoveel tijd worden de resultaten van allerlei internationale, vergelijkende onderzoeken bekendgemaakt. En die schetsen al jarenlang geen fraai plaatje van het Vlaamse onderwijs. Woorden als zorgwekkend, teloorgang en dramatisch zijn geen uitzondering meer. Of het nu gaat om PISA, PIRLS, TIMMS of een ander onderzoek: de achteruitgang van ons Vlaamse onderwijs lijkt een feit. Na elke publicatie volgt in de media het klassieke rondje zoeken naar oorzaken en oplossingen, waarbij stevast de minister, enkele mensen op hoge posten in de onderwijskoepels en een handvol directeurs en leerkrachten hun visie op de feiten mogen toelichten.

's Avonds in het nieuws horen hoe slecht het met ons onderwijs gaat terwijl je je net weer een hele dag uit de naad hebt gewerkt in de klas, op school of op de campus: het voelt telkens als een slag in je gezicht.

Aan de mensen die de resultaten van deze onderzoeken afdoen als onbelangrijk: dat is wat te makkelijk. Als de resultaten van goed doordachte testen wiskunde of begrijpend lezen testcyclus na testcyclus achteruitgaan, dan is er wel degelijk iets aan de hand. Dan moeten we effectief bekijken hoe we vanuit het onderwijs het tij kunnen helpen keren. In het belang van onze samenleving, is het onze taak om mee te zoeken naar oorzaken en oplossingen, die laatste te implementeren en opnieuw te testen om te zien of ons werk een verschil maakt.

Tegelijk moeten we deze testen in perspectief plaatsen. Om te beginnen toonde onderzoek aan dat zowat zestig procent van de factoren die de resultaten bepalen niets te maken hebben met onderwijs. Toch zijn het telkens de onderwijsmensen die het moeten ontgelden. Bij het verschijnen van nieuwe testresultaten, zouden de media niet enkel de minister van onderwijs kunnen contacteren, maar evengoed die van welzijn, sociale zaken of economie. De achteruitgang van testresultaten zegt iets over maatschappelijke trends, die veel breder zijn dan enkel onderwijs.

Daarnaast meten de vergelijkende onderzoeken slechts een beperkt aantal elementen, bijna uitsluitend gelinkt aan Nederlands, wiskunde en enkele wetenschappelijke vakken. Onderwijs is echter veel meer dan dat: het is je creatief ontplooien, je moreel kompas vormgeven, je talenten ontdekken, in meerdere talen je plan trekken, leren samenleven en -werken met mensen die op sommige vlakken heel gelijkend en op andere heel verschillend zijn, enzovoort. Veel van die zaken zijn niet of slecht meetbaar, wat vervelend is in een tijd waarin alles in cijfers te vatten moet zijn. Met andere woorden: de achteruitgang van de onderwijskwaliteit slaat enkel op Nederlands, wiskunde en enkele wetenschappelijke vakken, maar de cijfers zeggen niets over de kwaliteit van alle andere elementen van het onderwijs. Op basis van de huidige tests beweren dat de onderwijskwaliteit in zijn geheel achteruitgaat: dat klopt gewoon niet.

Erger: de achteruitgaande resultaten op geteste domeinen doen beleidsmakers concluderen dat we nog meer op deze domeinen moeten inzetten. Maar dit eenzijdig focussen op lijstjes en internationale rangschikkingen stimuleert vooral *teaching to the test*, en doet de andere taken van het onderwijs onrecht aan. Het gevaar dreigt dat de inhoud van ons onderwijs niet meer bepaald wordt door wat zinvol is voor leerlingen, maar door wat objectief meetbaar is. Of door wat het favoriete vak is van de onderwijsminister aan zet. Dat holt de zinvolheid van het beroep van leerkracht nodeloos uit.

Ons huidig onderwijsbeleid is op de verkeerde vlakken ambitieus. Onderwijs draait immers niet om tijdelijk presteren, maar om duurzaam leren. In de breedte en de diepte. Tegelijk hoort het onvoorwaardelijk gericht te zijn op kinderen en jongeren goesting geven om voluit te leven. Als we dáár niet in slagen, is al de rest waardeloos.

DE UITVOERENDE MACHT

De koele relatie tussen het onderwijsveld en beleidsmensen dateert al van ver voor de alarmerende PISA- en andere testen. Wat hierin zeker meespeelt, is de rol die leerkrachten hebben binnen ons huidige denken over onderwijs. Een onderwijsminister wordt geacht beleid te maken en wil uiteraard dat het onderwijs zo goed mogelijke resultaten oplevert. Het lijkt logisch om dan informatie in te winnen bij wetenschappers: de mensen die bestuderen wat wel en niet werkt. Meestal zijn dat mensen met weinig tot geen praktische ervaring op de klasvloer. Wat die wetenschappers in overvloed bezitten, is theoretische kennis over onderwijs. Die kennis bestaat wederom vooral uit objectief meetbare zaken en bepaalt in grote mate het beleid en de inhoud van pedagogische studiedagen en vernieuwingen. De wetenschapper komt dan even uit zijn ivoren toren neergedaald om het voetvolk uit te leggen hoe het moet. Oh wat kan een pedagogische studiedag een vreselijke ik-doe-het-weer-niet-goedervaring zijn. . . Er zijn gelukkig ook veel goede alternatieven en wetenschappers die zelf allergisch zijn aan de beschreven denkwijze.

Deze manier van beleidsvorming bevat een stevige systeemfout. Het is niet omdat ik veel weet over tennis, dat ik een goede tennisser ben. Dat is in het onderwijs niet anders. De wetenschapper weet veel over onderwijs, maar de leerkracht kan lesgeven. Hij heeft een andere, namelijk heel praktische, soort kennis. Daar vertrouwen we momenteel te weinig op. Al te vaak voelen onderwijsmensen zich gereduceerd tot uitvoerende macht. Het beleid en de wetenschap bepalen wat er moet gebeuren, de leerkracht voert uit. Dat is niet alleen weinig motiverend, het is ook een gemiste kans voor de onderwijskwaliteit.

Dit is geen pleidooi tegen onderwijswetenschap, integendeel. Praktische en theoretische kennis horen elkaar te versterken. Als op scholen A, B en C een onderzoek plaatsvond waaruit blijkt dat een bepaalde instructiemethode het effectiefst is, dan is dat nuttige informatie voor school D. Of deze methode ook voor deze school beter zal werken, hangt echter af van zowel de context als het vakmanschap van de leerkrachten. Meer dan de instructietechniek op zich, zal de manier waarop leer-

krachten ermee aan de slag gaan, het verschil maken. Leerkrachten zijn flexibele, creatieve vakmensen en niet zomaar uitvoerders van techniekjes die overal zouden moeten werken.

DE TOESTAND IS HOPELOOS

Er zijn niet genoeg leerkrachten. Van de wel aanwezige exemplaren wordt beweerd dat ze niet genoeg opgeleid zijn. De verkeerde dingen doen. De onderwijskwaliteit doen dalen. Tegelijkertijd worden de werkomstandigheden voor leerkrachten er niet beter op. Diegenen die blijven streven naar goed onderwijs, werken zich te pletter, soms tot een burn-out toe. Die cocktail zorgt voor een mager imago van het beroep van leerkracht. Waardoor steeds minder mensen zich aangesproken voelen om leerkracht te worden. De cirkel is rond. De toestand is hopeloos.

Of niet?

DE TOESTAND IS NIET ZO ERNSTIG ALS GEDACHT

En toch is de toestand niet zo ernstig als doorgaans wordt aangenomen. Die conclusie komt niet uit een wetenschappelijk onderzoek, maar trek ik zelf, op basis van mijn ervaringen met een heleboel, bijzonder diverse, schoolteams en onderwijsmensen, op alle onderwijsniveaus. Beslissen of je het al dan niet met me eens bent, mag je pas als je dit volledige boek hebt gelezen. Kunnen we dat afspreken?

Ondanks alles wat ik hierboven schreef, ben ik ervan overtuigd dat een job in het onderwijs heerlijk kan zijn. De droom waarmee velen aan een lerarenopleiding beginnen of de overstap naar het onderwijs maken, kan wel degelijk waarheid worden. Niet als in een Amerikaanse film waarin je zonder uitzondering elke dag fluitend naar je werk trekt en 's avonds met een warm gevoel in je buik huiswaarts zweeft. Wel als in een nuchtere film die balanceert tussen avontuur, komedie en tragedie, met hier en daar een saai of zelfs pijnlijk stuk, maar die in zijn geheel wel voelt als iets waarvan je geniet en waarnaar je wil blijven kijken.

Laten we wel wezen: makkelijk zal een job in het onderwijs nooit zijn. De gevraagde inspanning zal altijd groot zijn. Maar is dat niet de keerzijde van elke job die veel voldoening en werkgeluk oplevert? Vergelijk het met topsporters: die halen ontzettend

veel voldoening uit hun prestaties, net omdat ze zich erg ingespannen hebben om hun doel te bereiken. Als leerkracht is dat net hetzelfde. Er zijn genoeg 'nine-to-five'-banen waarbij je minder vermoeid raakt dan in het onderwijs. Maar de kans is groot dat je er ook minder werkgeluk uit haalt. Zolang de balans tussen je inspanningen voor je werk en je werkgeluk in evenwicht is, zit het goed. Die balans in evenwicht brengen en houden: daarbij wil ik je via dit boek als copiloot ondersteunen.

Onderwijsprofessionals die veel werkgeluk ervaren, zijn vaak niet diegenen die daar krampachtig naar streven. Ze zijn zich mogelijk wel bewust van datgene wat hen werkgeluk oplevert en zullen in functie daarvan bepaalde dingen doen of laten. Maar hun hoge mate van werkgeluk is grotendeels een bijproduct van iets anders: het met hart en ziel uitvoeren van hun job. Paradoxaal levert dat vaak meer werkgeluk op dan het streven naar werkgeluk op zich. Sterker nog: wie zich blindstaart op werkgeluk, wordt soms ongelukkiger doordat het ultieme doel van altijd gelukkig zijn onhaalbaar blijkt. Het is simpelweg onmogelijk (en zelfs niet wenselijk, daar kom ik later op terug) dat je op je werk alleen maar momenten van geluk ervaart. Leren omgaan met de onvermijdelijke lastigheden van onze baan is in sommige gevallen beter dan ze te allen koste uit te willen gommen.

'Aha, we gaan eindelijk minder moeten werken', hoor ik leerkrachten al eens dromen wanneer ik voor het eerst op hun school verschijn. Dat is maar gedeeltelijk waar en het is eigenlijk een verkeerde insteek. Werkdruk verlagen tot een aanvaardbaar, leefbaar niveau: dat is een essentieel bijproduct van iets anders, namelijk het bouwen aan het werkgeluk van onderwijsmensen. De mensen die aan boord blijven in het onderwijs en (vaak) volop stralen in hun job, zijn niet zozeer diegenen die het minste uren kloppen, maar zij die hun werkdruk onder controle hebben en vooral veel werkgeluk ervaren. Jouw essentie als onderwijsprofessional en jullie essentie als team maximaal in de wereld zetten, op een duurzame, leefbare manier: daar worden zowel onze leerlingen als jij en je collega's beter van. De strategieën in dit boek die je werkdruk verlagen, zijn daarom niet meer dan een middel om meer werkgeluk te ervaren.

JIJ EN JE TEAM, NIET HET OVERKOEPELEND BELEID

Aanbevelingen geven voor beleid op onderwijskoepel- en overheidsniveau: dat is dus niet de insteek van dit boek. Niet omdat dat niet relevant is, integendeel. Maar beleid verandert traag en is aan heel wat politieke grillen onderhevig. Dat creëert bij

veel onderwijsmensen een gevoel van machteloosheid. Maar we zijn niet machteloos. We kunnen wel degelijk iets doen. Vergeet niet: wij zijn het die elke dag zorgen voor goed onderwijs. Het is in onze klassen en aula's dat het gebeurt, niet op een kabinet in Brussel. Daardoor ligt de macht voor een groot stuk bij ons, wat onder (niet: boven) ons ook wordt beslist. Wacht niet op het beleid, wees het beleid. Een beetje liefdevolle rebellie kan geen kwaad.

Als je het mij vraagt, moet het beleid er vooral voor zorgen dat goede pogingen om het onderwijs te verbeteren, niet belemmerd maar ondersteund worden. In ons land is er wettelijk gezien vrijheid van onderwijs, een principe dat ons bakken geld kost. Alleen voelen mensen op de werkvloer zich helemaal niet vrij als het gaat om hoe ze hun job moeten doen. Wat we nodig hebben is meer échte vrijheid van onderwijs, vrijheid in de praktijk, gekoppeld aan een sterke ondersteuning voor onderwijsmensen en scholen. Politici moeten zorgen voor de omstandigheden waarin wij als professionals ons werk zo goed mogelijk kunnen doen. Hoe we precies lesgeven en onze scholen organiseren: dat is onze expertise en verantwoordelijkheid en daar hebben beleidsmakers ons een grote mate van vertrouwen in te geven. Onderwijs gaat over de ontwikkelingskansen van kinderen, niet over het doorgeven van een politieke ideologie. Onder andere daarom hoort ook een onderwijsinspectie haar werk in alle autonomie te kunnen doen.

Tot zover mijn tirade voor politici. Dit boek is niet voor hen. Het is er een voor jou en je team. Een hulpmiddel van iemand uit de praktijk voor mensen uit de praktijk, voor onderwijsmensen zoals jullie: leerkrachten, docenten, zorgcoördinatoren, ondersteuners, directeurs, pedagogisch begeleiders... Wat ik aanreik, zal jullie helpen om goed onderwijs te blijven bieden op een duurzame, leefbare manier, binnen de huidige wettelijke grenzen.

Soms is het makkelijk om op het beleid te schieten en onze eigen verantwoordelijkheid te ontkennen. 'Er is te veel planlast', hoor ik bijvoorbeeld zeggen. Een deel van die planlast wordt inderdaad vanuit de overheid opgelegd. Tegelijk: als een schoolafpraak stelt dat je na elk oudergesprek het leerlingvolgdossier daarover aanvult, dan is het nog altijd aan jou om te kiezen of je dat met kernwoorden, drie zinnen of de integrale weergave van het gesprek doet. Als copiloot wil ik je niet enkel hapklare strategieën aanbieden, maar daag ik je ook uit om jezelf als onderwijsprofessional af en toe in vraag te stellen. Kwestie van niet vast te roesten in je gewoontes. Kwestie van de minister niet telkens als zwart schaap te gebruiken voor alles wat lastig is in je job. (Af en toe mag wel, hoor.)

Een klein pleidooi: als er op beleidsniveau iets echt niet goed geregeld is, dan moeten we ons als onderwijsprofessionals laten horen, luid en duidelijk. Tegelijk helpen we onze leerlingen en onszelf niet vooruit door te zitten wachten op de totaaloplossing van het beleid. Zet zelf kleine stapjes. Doe dat vooral niet alleen, maar samen met je collega's. Jij, ik, wij: we kunnen meer dan we vaak denken.

EEN VLAM VOOR ONDERWIJS

Dit boek is niet voor jou als je bent zoals Walter. Walter is zijn vlam voor onderwijs al jaren kwijt, maar hij is nu eenmaal vastbenoemd. Hij kan je tot op de dag vertellen hoelang hij nog moet werken voor hij op pensioen mag. Wanneer zijn goudvis ziek is, gemiddeld een tiental keer per schooljaar, blijft Walter een dagje thuis om voor het beestje te zorgen en laat hij zonder veel scrupules zijn leerlingen en collega's in de steek. Walter kan enkele technieken in dit boek hoogstens misbruiken om zo weinig mogelijk te werken.

Een basisvoorwaarde om wat te hebben aan dit boek is dat jij een vlam voor onderwijs in je buik voelt. Een waakvlammetje is genoeg. In dat geval hoop ik dat het lezen van dit boek je vuur beetje bij beetje duurzaam aanwakkert. Misschien brandt je onderwijsvuur net te hevig en heb je moeite om het onder controle te houden. Ook in dat geval wil ik graag je copiloot zijn. Dezelfde technieken die de Walters van deze wereld kunnen misbruiken, kunnen jou helpen bij het voluit in de wereld zetten van jouw essentie. Als dat heel ernstig klinkt: dat is het voor een stuk, maar daarnaast wordt het gewoon ook een prettige rit. Beloofd.

Fundamenteel om jouw werkgeluk op te krikken en je werkdruk onder controle te houden, is het glashelder hebben van jouw essentie als onderwijsprofessional en jullie essentie als schoolteam. Daaraan werken we in het resterende stuk van dit eerste deel van het boek. Het is het noodzakelijke fundament om in de boekdelen daarna te bekijken wat nodig is om die essentie in de praktijk te brengen, zowel op persoonlijk (deel 2) als teamvlak (deel 3).

'Please fasten your seat belts.' Als je al tot hier gelezen hebt, zijn er geen nooduitgangen meer. We zijn voor een tijdje tot elkaar veroordeeld. Weg zijn we. Zullen we er iets moois van maken?